

МОЖЕМ ДА УЧИМ ИВРИТ С БИБЛИЯТА

Васил Райнов

Институт за български език, БАН

В последните десет години проф. Мони Алмалех публикува няколко монографии, в които съпоставя ивритската и българската езикова картина на света. Основен обект на изследване са библейските преводи на Стария завет. След „Цветът в Петокнижието“ (2006), „Светлината в Стария завет“ (2010), „Библейското магаре“ (2011) сега на бял свят излиза „Архангелите в Библията“. Тези книги са изпълнени с множество примери от ивритския текст и българските преводи. Редом до „Ивритско-български речник“ (2004; 2011) и „Българо-ивритски разговорник“ с кратка практическа граматика на иврит (2002) Алмалех представи на българската общественост книжна продукция, която освен всички други свои постижения дава възможност читателят дори да започне да изучава иврит. Тук трябва да се има предвид, че библейски и съвременен иврит са един и същи език. Те имат напълно идентична структура, а Алмалех информира, че шестдесет процента от лексемите имат същото или сходно значение. Възкръсването на иврит като говорим език в Държавата Израел от битието му на сакрален език е уникален факт в езиково и социално отношение.

„Архангелите в Библията“ е поредното съпоставително изследване на Мони Алмалех на индоевропейските преводи на Библията от иврит. Както всички други монографии и тази е плод на планов проект в Института за български език. Академично издателство „Проф. Марин Дринов“ дава възможност на този научен труд да види бял свят, като текстът е обогатен с множество илюстрации.

Обект на изследването са термините за архангели в текста на иврит на Стария завет. Засегната е и темата за падналите ангели.

Авторът актуализира Теорията за лингвистичната относителност според точните понятия на Вилхем фон Хумболт.

Научният подход на автора експлицира теми като „Архангели, чиито имена са съществителни нарицателни“ (*серафим, херувим, офнаим*) и „Архангелите, чиито имена са собствени имена“ (Михаил, Гавраил, Рафаил и др.). Алмалех

декодира скрити за индоевропейските преводи значения на ивритските названия на архангелите. Това му позволява да разкрие разликите между ивритската и българската езикова картина на света.

Анализът се разгръща в две посоки: семантизации от гледна точка на лексикалната ивритска семантика и функциониране на термините в цялата Библия.

Друг подход е сравняването дериватите от един корен в иврит с контекстната семантизация на термините за архангели. Анализът включва данни от много библейски енциклопедии и речници, както и множество статии и монографии от областта на академичните библейски изследвания. Алмалех настоява, че въпреки безспорното влияние на културите на Близкия изток, серафими, херувими и другите архангели са оригинална монотеистична и еврейска езикова и културна парадигма. Това становище се основава на познанията му на езика иврит и на еврейската традиция.

Авторът активно използва различни академични становища. В допълнение той посвещава отделна глава за анализ на монография, посветена на архангелите в трите монотеистични религии. Специално внимание е отделено на образи на ангели и архангели в християнската култура. В езиков план са направени сравнения между иврит и български, английски, руски, латински, гръцки и други индоевропейски езици. Алмалех използва архангелски класификации от мистицизма, Талмуда, Свитъците от Мъртво море, Книгата на Енох, но основният обект са имената на архангели и техните контексти в библейския текст. Правописът на думите на иврит се рационализира като тълкувания и модели на ивритската езикова картина на света.

В Глава първа – „Архангелите“, авторът представя проблемите и въвежда основните възгледи по базисни въпроси. Разгледани са причините, поради които архангелите и ангелите вълнуват хората: архангелите са Божии пратеници; архангелите пазят, изпитват и наказват хората, изпълняват различни задачи, възложени от Бога. В този смисъл всеки архангел е ангел. Алмалех посочва, че думата *архангел* обикновено се свързва с Аврамическите религии, но терминът се използва за първи път в Новия завет. Думата *архангел* не се използва в ивритския текст на Стария завет. Според автора една от причините архангелите да са толкова интригуващи е, че е има много оскъдна информация за тях в Стария завет. Други причини за интереса към тези същества Алмалех вижда в библейските контексти, разкриващи основни признаци на архангелите: способността им да заемат човешка форма (Битие, 18:1–15); „живите същества“/„животните“ са съществителни в женски род на иврит (Езекил 1; 10); те едновременно са и „като животни“/„като живи същества“, и „като човек“ (Езекил 1:5); тези същества стоят пред Трона на Бог и не умират в присъствието на Бога; те са същества, които са различни от Светия Дух, но работят заедно с Него; имат крила; те участват в стратегически важни събития в живота на хората (Данаил 8:16, 9:21; Лука 1:11–20); желанието на хората да декодират йерархията на архангелите (Колосяни, 1:16, Ефесяни, 1:21).

Авторът изяснява, че от архангелите, чието име е съществително собствено, само Михаил и Гавраил са споменати в еврейската версия на Стария завет. Във

второканоничните книги на християнската Библия (при католици и православни) са налични имената на Рафаил, Уриил, Салатиил и Иеремиил.

Херувимите, серафимите и офанаимите като думи са съществителни нарицателни в иврит и съществуват в еврейския канон на Стария завет.

Глава втора – „Архангелите, чиито имена са съществителни нарицателни“, е най-обемната в книгата. Този тип архангели са в центъра на вниманието на автора, защото те са най-малко анализирани в историята. Алмалех вижда нови възможности в анализ на имената в иврит. Авторът разглежда различни характеристики и особености на серафимите, херувимите и офанаимите.

Главата има три раздела – серафими, херувими, офанаими. Темите, сами по себе си, дават представа за това, как протича изложението.

За серафимите – Серафимите са същества от огън; Серафимите са горителните змии и придружители, пазители, охрана, слуги и компания на Единия Бог; Серафимите като змии; Какъв вид змии са наричани [сараф]?; Полите на Господ – уникален контекст за серафимите; Славата на Господ, Гласът на Господ, Тронът на Господ, Серафимите и Исаия; Призоваването на Исаия за пророк; Юдейският мистицизъм и серафимите; Серафимите в християнството; Изображения на серафимите в християнството.

За херувимите – Прилики и разлики със серафимите; Серафимите вариант на херувимите ли са?; Херувимите в Храма са в Светая-Светих, която е „слово“ и „разговор“; Серафимите се обвързват със светкавиците и огъня, а херувимите – с облаците; Броят на крилата на серафимите, херувимите и офанаимите; Херувимите и техните описания; Отношение на серафимите към другите архангели, описано в ISBE; Мнението на ап. Павел.

За офанаимите – Огънят и офанаимите.

Анализът е изпълнен на обичайното високо равнище. Някои от темите са откритие за българския читател. Например, че думата [сараф] означава *серафим*, *огън*, глаголът *унищожавам с огън и червена кобра*. Проследена е библейската съдба на медната статуята на червена кобра – *Нехушан*, която Мойсей извайва по Божие указание, макар че една от основните заповеди гласи да не се правят образи.

Глава Трета е „Архангелите, чиито имена са собствени имена“. Авторът кратко се занимава с този вид архангели. Акцентът е върху основните функции на Михаил, Гавраил, Рафаил, Уриел, Иеремиил, Салатиил.

В Глава Четвърта „Падналите ангели“ вниманието е фокусирано върху различните термини за злото – „Нефилим“/*исполините на земята* (Битие 6:4), „Луцифер“/*Деница* (Исаия 14:12), *Сатана* (3 Царе 5:18 и др.), *Азazel* (Левит 16:8–26). Алмалех коментира словообразователната парадигма на тези термини и допълнителната информация, която е заложена в семантиката на сродните им думи. Езиковата картина на иврит за различните характеристики на падналите ангели в повечето случаи е нова за българския читател. Използвана е и контекстната семантика на тези думи, за бъдат пояснени в дълбочина.

Глава Пета – „Интересни мнения за архангелите“, е коментар на Алмалех на една монография, издание на Oxford University Press, посветена на ангелите в Аврамическите религии. Тази глава не идва в повече, независимо че до този момент в текста са използвани голямо количество академични текстове, занимаващи се с лингвистичните и културните параметри на ангелите. Тази част съдържа интересни допълнения към темата за архангелите, но в същото време показва, че познаването на иврит от Алмалех му дава сериозно предимство в интерпретацията на библейските термини и явления.

Глава Шеста – „Успех и морал: (непо)грешимост и (без)наказаност“, представя един оригинален възглед на Алмалех за участието на архангелите в живота на цар Давид (1 Летописи 21) и Мойсей. Темите са: Греховете на Давид и ангелите; Изходът от Египет, Мойсей и ангелът на Господ. Тази глава е авторски прочит на теми, които са вечни – цената на успеха в обществото, „изкушенията“, на които е подложен властимащият човек, способността за разкаяние... Всъщност, без никъде да го заявява експлицитно, авторът демонстрира как всяко поколение намира свои актуални теми в Библията. В този смисъл главата е достойна за завършек на книгата.

Текстът „Архангелите в Библията“ представлява разширяване и допълване на плановата задача на проф. д.ф.н. Мони Алмалех в Института за български език – „Названия на макросветло-макрочервено в Стария завет – сравнително типологичен анализ върху иврит и български език“, 121 стандартни страници. Тази институтска задача е част от колективния проект „Съпоставително-типологичен анализ на лексиката в родствени и неродствени езици“ на Секцията за съпоставително изследване на български език с други езици на тема в ИБЕ.

Текстът „Названия на макросветло-макрочервено в Стария завет – сравнително типологичен анализ върху иврит и български език“ е включен изцяло в „Архангелите в Библията“ и представлява централната част на книгата – уводната глава и глава първа.

Книгата е богато илюстрирана, като някои от уникалните снимки са предоставени от колеги хуманитаристи, а други – от интернет източници. В бележка под линия на с. 7 авторът уведомява, че всички илюстрации са обществено достояние.

Смятам, че монографията „Архангелите в Библията“ е качествено изпълнена научна задача. Извън обичайните качества на изследванията на Алмалех – интердисциплинарност на подхода, цитиране и коментиране на множество източници по темата, собствени коментари и открития – този текст има особена стойност, защото научният подход на автора е приложен върху една мистична и религиозна тема.

Prof. Vasil Rainov, DSc

✉ Bulgarian Academy of Sciences
Institute for Bulgarian Language
15th of November St.
1000 Sofia, Bulgaria
Email: rainovv@abv.bg